

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نپاشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Political

سیاسی

نویسنده: اسماعیل فخرهرا
برگردان: مجله جنوب جهانی
فرستنده: علی مشرف
۰۳ اپریل ۲۰۲۵

انقلاب ایران: از آرمان‌های رهائیبخش تا تقابل ناخواسته با امپریالیسم

بازخوانی یک انقلاب و مسیرهای ناپیموده

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، نه تنها نقطه عطفی در تاریخ معاصر ایران، بلکه رویدادی مهم در معادلات بین‌المللی بود. این انقلاب با شعارهای ضد امپریالیستی و رهائیبخش، امیدهای بسیاری را در میان ملل تحت ستم برانگیخت. با این حال، مسیری که این انقلاب طی کرد و مناسباتی که با قدرت‌های جهانی برقرار نمود، پیچیدگی‌ها و تناقضات قابل توجهی را به نمایش گذاشت. بررسی دقیق این تحولات، به ویژه در ارتباط با ایالات متحده آمریکا، می‌تواند زوایای پنهانی از تاریخ معاصر ایران و نقش بازیگران داخلی و خارجی را آشکار سازد. این مقاله تلاش دارد با نگاهی انتقادی به سیاست‌های آمریکا و اسرائیل در قبال ایران، به تحلیل وقایع کلیدی و تأثیرات آن‌ها بر مسیر انقلاب و روابط بین‌الملل بپردازد.

آرمان‌های ضد امپریالیستی و سایه سوءتفاهم

انقلاب ایران با ماهیتی عمیقاً ضد استبدادی و ضد امپریالیستی به پیروزی رسید. رهبری این انقلاب در دست روحانیتی بود که سال‌ها از دخالت‌های غرب در امور داخلی ایران و حمایت آمریکا از رژیم پهلوی انتقاد کرده بود. با این حال، باید اذعان کرد که درک روحانیت از مفهوم «مبارزه ضد امپریالیستی» اغلب محدود به نفی سلطه سیاسی و فرهنگی غرب بود و فاقد تحلیل جامع از ساختارهای اقتصادی و مناسبات قدرت جهانی.

در روزهای نخست پیروزی انقلاب، آیت‌الله خمینی و دولت موقت مهندس بازرگان، رویکردی عملگرایانه در پیش گرفتند. آن‌ها تمایل داشتند پس از استقرار کامل نظام جدید، روابطی متوازن و دوستانه با تمامی کشورها، از جمله آمریکا و غرب، برقرار کنند. شعار محوری «نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی» نیز بر همین اصل استقلال و توازن در سیاست خارجی تأکید داشت. هدف این بود که به همان میزان که به کشورهای بلوک شرق و شوروی اجازه فعالیت در ایران داده می‌شود، امریکائی‌ها و کشورهای غربی نیز از این امکان برخوردار باشند.

امریکا نیز از این رویکرد اولیه آگاه بود و در ابتداء سعی کرد از دامن زدن به تنش‌ها خودداری کند. با این حال، نگرانی عمیقی از به قدرت رسیدن جریان‌ات‌چپ‌گرا و طرفدار شوروی در ایران وجود داشت. به همین دلیل، در هفته‌های منتهی به پیروزی انقلاب، آمریکا به ارتش شاهنشاهی دستور بی‌طرفی و عدم مداخله داد و به طور غیرمستقیم از روحانیت سنتی و میانه‌رو، نظیر آیت‌الله شریعتمداری، حمایت کرد. اولویت آمریکا در آن مقطع، جلوگیری از نفوذ کمونیسم و جایگزینی آن با یک حکومت مذهبی بود که منافع غرب را به طور کامل تهدید نکند.

گروگان‌گیری سفارت و آغاز خصومت ناخواسته

محاسبات اولیه روحانیت و آمریکا برای یک همکاری محدود و موقت، دیری نپایید. بخشی از دانشجویان و نیروهای رادیکال درون بدنه انقلاب و روحانیت، بشدت نگران سازش احتمالی با آمریکا و برقراری روابط دوستانه با غرب و شرق بودند. آن‌ها دولت موقت بازرگان و حتی شخص آیت‌الله خمینی و اطرافیان او را متهم به انحراف از آرمان‌های انقلاب می‌کردند.

در آبان-عقرب-۱۳۵۸، گروهی از دانشجویان پیرو خط امام، سفارت آمریکا در تهران را به تصرف خود درآوردند و دیپلمات‌های امریکائی را به گروگان گرفتند. این اقدام، که به «بحران گروگان‌گیری» مشهور شد، فصل جدیدی از خصومت و رویارویی بین دو کشور را رقم زد.

علی‌رغم این اقدام رادیکال و پیامدهای منفی آن بر روابط دوجانبه، گروگان‌های امریکائی پس از ۴۴۴ روز و در آستانه تحویل سال نو میلادی ۱۹۸۱، آزاد شدند. این آزادی، به طور خواسته و ناخواسته، خدمت بزرگی به حزب جمهوریخواه آمریکا کرد و به رونالد ریگان کمک شایانی نمود تا در انتخابات ریاست جمهوری، جیمی کارتر دموکرات را شکست دهد. با این حال، این خدمت، نتوانست روابط دو کشور را به حالت عادی بازگرداند. آمریکا در واکنش به گروگان‌گیری، تحریم‌های اقتصادی گسترده‌ای را علیه ایران وضع کرد و از هیچ تلاشی برای منزوی کردن جمهوری اسلامی فروگذار ننمود. علاوه بر این، شواهد نشان می‌دهد که آمریکا با تحریک صدام حسین، دیکتاتور وقت عراق، و حمایت مالی و تسلیحاتی از او توسط کشورهای عربی، نقش مهمی در آغاز و تشدید جنگ تحمیلی هشت ساله علیه ایران ایفا کرد. این اقدامات یکجانبه آمریکا، روابط ایران و آمریکا را به مسیر خصومت دائمی سوق داد.

مذاکره های پنهان و دست رد آمریکا بر همکاری

در دوران رهبری آیت‌الله خمینی و ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی، نشانه‌هایی از تمایل ایران به کاهش تنش و برقراری کانال‌های ارتباطی غیرمستقیم با آمریکا دیده شد. ایران از طریق واسطه‌هایی نظیر سفیر سوئیس و مقامات عمانی، پیام‌هایی مبنی بر آمادگی برای مذاکره و همکاری در برخی زمینه‌ها را به طرف امریکائی منتقل کرد. با این حال، پاسخ آمریکا همواره با تردید، وعده‌های توخالی و یا مخالفت صریح همراه بود. به نظر می‌رسید که سیاست آمریکا در آن مقطع، نه بر مبنای تعامل و حل مناقشات، بلکه بر اساس فشار و انزوای ایران استوار بود. این رویکرد، فرصت‌های احتمالی برای کاهش تنش و ایجاد اعتماد متقابل را از بین برد.

تغییر سیاست خارجی ایران و تحمیل تقابل ناخواسته

پس از درگذشت آیت‌الله خمینی، آیت‌الله خامنه‌ای به عنوان رهبر جدید جمهوری اسلامی ایران انتخاب شد. در دوران رهبری ایشان، ایران دست به تغییراتی در برخی سیاست‌ها زد که با مخالفت‌هایی نیز در داخل کشور روبه رو شد. در زمینه اقتصادی، گرایش به سمت سیاست‌های نئولیبرالی و اقتصاد بازار آزاد تقویت شد و از تأکید بر عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه‌تر ثروت، که در دوران جنگ و نخست‌وزیری میرحسین موسوی مورد توجه بود، فاصله گرفته شد.

در حوزه آزادی‌های اجتماعی، سیاست‌های دوران آیت‌الله خمینی کمابیش ادامه یافت و برخورد با مخالفان و منتقدان با شدت دنبال شد، این سیاست بعداً تعدیل شد به طوری که ایران در سال‌های اخیر از آزادی‌های سیاسی قابل توجهی در داخل برخوردار است که در مقایسه با کشورهای دیگر همسایه منطقه قابل توجه است.

اما شاید مهم‌ترین تغییر در سیاست خارجی ایران رخ داد. برای مقابله با تهدید حمله مستقیم از سوی آمریکا، کشورهای عربی و یا بازیگرانی نظیر عراق، ایران ستراتیژی جدیدی را اتخاذ کرد: انتقال کانون‌های درگیری به خارج از مرزهای خود. هدف اصلی این سیاست، جلوگیری از وقوع جنگ مستقیم بین ایران و آمریکا، اسرائیل و یا کشورهای عربی در داخل خاک ایران بود.

در راستای این ستراتیژی، ایران به تقویت و سازماندهی جنبش‌های شیعه طرفدار خود در کشورهای همسایه نظیر عراق، سوریه، لبنان و یمن پرداخت. البته نوع تعامل ایران با این جنبش‌ها در هر کشور متفاوت بود. در عراق، جنبش‌های شیعی از قبل وجود داشتند و ایران به سازماندهی و حمایت از آن‌ها پرداخت. در لبنان، ایران نقش مهمی در تقویت و مسلح کردن حزب‌الله ایفا کرد. در سوریه، با آغاز جنگ داخلی، ایران به شکل‌گیری گروه‌های شبه‌نظامی همسو کمک کرد. در یمن، جنبش انصارالله بدون وابستگی مستقیم به ایران رشد کرد، اما ایران از آن حمایت سیاسی و رسانه‌ای نمود.

نکته حائز اهمیت این است که ایران با این سیاست، به طور ناخواسته، درگیر یک تقابل نیابتی گسترده با آمریکا و متحدان منطقه‌ای آن شد. هدف اولیه ایران جلوگیری از جنگ مستقیم بود، اما حمایت از گروه‌های شیعه در منطقه، عملاً ایران را در جبهه‌ای قرار داد که به طور فزاینده‌ای ضد امپریالیستی، ضد امریکائی و ضد اسرائیلی تلقی می‌شد. به عبارت دیگر، شبه‌نظامیان شیعه در منطقه، به نوعی سیاست ضد امپریالیستی را به ایران تحمیل کردند و ایران نیز برای حفظ منافع خود و دفاع در برابر تهدیدات، مجبور شد در این مسیر گام بردارد. توطئه‌ها و ترورها: پاسخ آمریکا به رویکرد ایران

علی‌رغم اتخاذ سیاست‌های منطقه‌ای از سوی ایران و متحدانش که از سوی برخی به عنوان رهانبیخش و ضد امپریالیستی تلقی می‌شد، آمریکا و اسرائیل دست از اقدامات خصمانه و تخریبی علیه ایران برنداشتند. ترور دانشمندان

هسته‌ئی و راکتی ایران، حملات سایبری به تاسیسات هسته‌ئی، ترور سیاستمداران ایرانی در سوریه و لبنان و حمایت مستقیم از گروه‌های اپوزیسیون خودفروخته در داخل ایران، همگی نمونه‌هایی از این اقدامات هستند. این سیاست‌های امریکا و اسرائیل، که به هیچ وجه در چارچوب مذاکره و تعامل سازنده قرار نمی‌گرفت، نقطه اوج خود را در ترور سردار قاسم سلیمانی، فرمانده محبوب ایرانی، که نقش مهمی در سرکوب داعش در منطقه داشت، نشان داد. این اقدام، که مستقیماً به دستور رئیس جمهور وقت امریکا انجام شد، فصل جدیدی از تشنج‌ها را در روابط دو کشور رقم زد.

پس از ترور سردار سلیمانی، ایران به این باور رسید که هدف نهائی امریکا نه مذاکره و سازش، بلکه سرنگونی نظام جمهوری اسلامی به هر قیمت است. تلاش‌های ایران در زمینه توسعه برنامه راکتی و هسته‌ئی نیز بیش از هر چیز، ناشی از نگرانی عمیق از حمله نظامی و تجزیه کشور و یا نابودی منابع آن تلقی می‌شود. در حالی که اسرائیل به سلاح‌های هسته‌ئی مجهز است و از حمایت کامل امریکا برخوردار است، ایران از داشتن این سلاح‌ها محروم بوده و تنها به توانائی‌های دفاعی متعارف خود متکی است که طی دو دهه گذشته به دست آورده است. ادعاهای امریکا و اسرائیل مبنی بر تلاش ایران برای دستیابی به سلاح هسته‌ئی، علی‌رغم تلاش‌های گسترده نهادهای جاسوسی و اپوزیسیون، هنوز نتوانسته است با ارائه مدارک و شواهد قطعی به اثبات برسد.

برجام و نقض عهد امریکا: پایانی بر امیدواری

در دوران ریاست جمهوری بارک اوباما، پس از سال‌ها مذاکرات طولانی و پیچیده، ایران و گروه ۵+۱ (شامل امریکا، بریتانیا، فرانسه، روسیه، چین و آلمان) به توافقی جامع بر سر برنامه هسته‌ئی ایران دست یافتند که به «برجام» مشهور شد.

در این توافق، ایران پذیرفت که فعالیت‌های هسته‌ئی خود را به طور قابل توجهی محدود کرده و تاسیسات هسته‌ئی خود را تحت نظارت دقیق آژانس بین‌المللی انرژی اتمی قرار دهد. با وجود این که امریکا در این توافقنامه به طور یکجانبه امتیازات قابل توجهی را از ایران دریافت می‌کرد و حتی مکانیسم ماشه نیز در آن گنجانده شده بود که به کشورهای غربی اجازه می‌داد بدون ارائه دلیل مشخص، تحریم‌ها را بازگردانده و حتی گزینه نظامی را مطرح کنند، ایران آن را امضاء کرد.

امضای برجام می‌توانست نقطه عطفی در روابط ایران و غرب باشد و زمینه را برای همکاری در زمینه‌های دیگر فراهم کند. با این حال، با روی کار آمدن دونالد ترامپ در امریکا، این توافقنامه که حاصل تلاش‌های دولت قبلی امریکا بود، به یکباره و به صورت یکجانبه توسط او و با تحریک اسرائیل و لابی صهیونیستی پاره شد. این اقدام، نه تنها نقض آشکار تعهدات بین‌المللی امریکا بود، بلکه به ایرانی‌ها نشان داد که تحت هیچ شرایطی نمی‌توان به وعده‌ها و توافقات با دولت‌های غربی اعتماد کرد.

پس از خروج امریکا از برجام و اعمال تحریم‌های حداکثری، ایران به تدریج سطح غنی‌سازی اورانیوم خود را افزایش داد تا به دولت امریکا نشان دهد که سیاست فشار حداکثری، تهدید و توهین، بر ایران کارساز نخواهد بود. با این حال، دولت ترامپ و سپس دولت بایدن، به طور کامل همین سیاست را ادامه دادند و هرگونه درخواست مستقیم و غیرمستقیم ایران برای بازگشت به برجام را رد کردند.

در نتیجه، تهدیدهای اخیر ترامپ مبنی بر بمباران ایران با بمب‌هائی که به ادعای او، بشریت هرگز ندیده و نشنیده، عملاً درگیری را از سوی امریکا و اسرائیل تشدید می‌کند. هدف اسرائیل، به نظر می‌رسد، نابودی و تجزیه ایران است تا

خطر یک کشور قدرتمند با جمعیتی بیش از ۸۰ میلیون نفر و منابع عظیم نظامی و اقتصادی را برای همیشه از بین ببرد. طرح تجزیه ایران و تبدیل آن به چندین کشور کوچک، ضعیف و وابسته، گام اصلی برای تحقق پروژه «خاورمیانه جدید» است که در آن، منطقه باید به طور کامل در خدمت منافع اسرائیل و سیاست‌های امپریالیستی امریکا قرار گیرد.

مسیری ناخواسته به سوی تقابل و ضرورت بازنگری

انقلاب ایران با آرمان‌های رهاییبخش و ضد امپریالیستی آغاز شد، اما مسیری که طی کرد، به دلیل پیچیدگی‌های داخلی و فشارهای خارجی، به تقابل ناخواسته با امریکا و اسرائیل کشیده شد. در حالی که ایران تلاش کرد با اتخاذ سیاست‌های منطقه‌ای، از وقوع جنگ مستقیم جلوگیری کند، اقدامات خصمانه و یکجانبه امریکا و اسرائیل، این کشور را به سمت یک تقابل ناخواسته سوق داد.

بررسی دقیق تاریخ روابط ایران و امریکا نشان می‌دهد که فرصت‌های بسیاری برای کاهش تنش و ایجاد همکاری متقابل از دست رفته است. سیاست‌های خصمانه و غیرسازنده امریکا، به ویژه پس از خروج از برجام، نه تنها به بی‌اعتمادی عمیق بین دو کشور دامن زده، بلکه خطر وقوع یک درگیری نظامی ویرانگر را نیز افزایش داده است. ضروری است که امریکا و اسرائیل با بازنگری در سیاست‌های خود، رویکردی مبتنی بر احترام متقابل، مذاکره و حل مناقشات از طریق دیپلماتیک را در پیش گیرند. این امر به ذات امپریالیستی امریکا و متحدانش مربوط می‌شود و انتظار تغییر سیاست از آنها فقط زمانی ممکن است که ایران بتواند به سلاح هسته‌ای دست بیابد و حمله به ایران یک ریسک غیر قابل پیش‌بینی برای اسرائیل داشته باشد در غیر این صورت ایران قربانی سیاست‌های اسرائیل در منطقه خواهد بود مانند یک گوسفند ساده لوح.

تهدید به جنگ و تلاش برای تجزیه ایران، نه تنها به صلح و ثبات منطقه کمکی نخواهد کرد، بلکه می‌تواند پیامدهای فاجعه‌باری برای کل جهان به همراه داشته باشد. ایران نیز به عنوان یک قدرت منطقه‌ای، باید در جهت کاهش تنش‌ها و ایجاد فضایی برای مذاکره و همکاری گام بردارد. تنها از طریق تعامل سازنده و احترام به منافع متقابل است که می‌توان از وقوع یک فاجعه جلوگیری کرد و آینده‌ای بهتر برای منطقه رقم زد.

منابع:

The Carter Administration's Policy Toward Iran (سند رسمی سیا درباره سیاست دولت کارتر در قبال ایران)

* U.S. Relations With Iran: A

<https://www.google.com/search?q=https://www.cfr.org/iran/us-relations-iran->(Timeline]

([timeline](#)) (گاهشمار روابط ایران و امریکا از شورای روابط خارجی)

Hostage Crisis in Iran, 1979-1981 (اطلاعات رسمی وزارت امور خارجه امریکا درباره بحران

گروگان‌گیری)

[The Iran-Iraq War: A Reassessment] * [نشانی وب نامعتبر برداشته شد] (مقاله علمی درباره جنگ ایران و

عراق و نقش قدرت‌های خارجی)

- (گزارش نیویورک تایمز درباره مذاکرات پنهانی ایران و آمریکا) * Secret Talks Between Iran and the U.S.
مؤسسه خاورمیانه)
- (تحلیل نقش عمان در تسهیل مذاکره های ایران و آمریکا از بنیاد کارنگی) * Oman's Role in Facilitating US-Iran Talks
- (تحلیل سیاست خارجی ایران در دوران رهبری آیت‌الله خامنه‌ای از بنیاد کارنگی) * Iran's Foreign Policy Under Khamenei
- (بررسی ریشه‌ها و تکامل جنگ نیابتی ایران از مؤسسه مطالعات جنگ) * The Origins and Evolution of Iran's Proxy Warfare
- (بررسی اقدامات پنهانی آمریکا علیه ایران از آرشیو امنیت ملی) * U.S. Covert Actions Against Iran
- (گزارش گاردین درباره نقش اسرائیل در ترور دانشمندان ایرانی) * Israel's Role in the Assassination of Iranian Scientists
- (شرح جزئیات کلیدی توافق هسته‌ای ایران از بی‌بی‌سی) * The Iran Nuclear Deal: Key Details
- (تحلیل تصمیم ترامپ برای خروج از برجام از شورای روابط خارجی) * Trump's Decision to Withdraw From the Iran Nuclear Deal
- [۰۲ اپریل ۲۰۲۵](#)